

Sprawozdania

Sprawozdanie z 10. Europejskiej

Konferencji Osobowości

(10th European Conference on Personality, ECP10)

W dniach 16-20 lipca 2000 r. odbyła się w Krakowie 10. Europejska Konferencja Osobowości, zorganizowana przez European Association of Personality Psychology, EAPP, którego celem jest promowanie i rozwój psychologii osobowości w Europie w aspekcie empirycznych i teoretycznych dociekań oraz wymiana osiągnięć i doświadczeń w tym zakresie zarówno między członkami EAPP, jak i pokrewnymi stowarzyszeniami na świecie. Stąd w konferencjach EAPP, odbywających się co dwa lata w różnych krajach Europy, uczestniczą przedstawiciele psychologii osobowości z całego świata.

Uroczyste otwarcie konferencji miało miejsce 16 lipca w Teatrze PWST, Scena Wyspiańskiego. Wykład inauguracyjny pt. „Struktura osobowości w dzieciństwie: temperament a Wielka Piątka” wygłosił prof. I. Merwielde z Uniwersytetu w Ghent w Belgii. Metaanaliza zmiennych ujmowanych przez cztery modele temperamentu, których autorami są A. Thomas i S. Chess, A. Buss i R. Plomin, M. Rothbart i D. Derryberry, H. Goldsmith i J. Campos, prowadzi do wyodrębnienia czterech względnie niezależnych wymiarów: emocjonalność, ekstrawersja, aktywność i wytrwałość. Mają one odniesienie do Wielkiej Piątki, a dzięki badaniu osobowości za pomocą różnych metod (np. samoocena, skale obserwacyjne, opisy w języku naturalnym) istnieje możliwość stworzenia hierarchicznego modelu osobowości dziecka.

Bogaty program konferencji tworzyło: sześć wykładów plenarnych, dziesięć sympozjów tematycznych (w ramach każdego 4-5 referatów), siedem sesji referatowych (po 5-6 wystąpień) oraz siedem sesji posterowych.

Wykłady plenarne dotyczyły kwestii o fundamentalnym znaczeniu, a ponadto miały charakter szczególnie uroczysty, m.in. ze względu na wprowadzenia dawane przez luminarzy psychologii europejskiej.

R. R. McCrae w wykładzie o intrygującym tytule „Fizyka i chemia osobowości” przedstawił obecny status psychologii osobowości na zasadzie analogii do nauk ścisłych – fizyki i chemii – które z uwagi na różnice w zakresie metod i celów są odrębnymi dyscyplinami, choć aktualnie coraz bliższe są integracji. Analogia staje się zrozumiała, gdy z „fizyką” łączymy wiedzę o strukturze osobowości, pięciu najbardziej podstawowych wymiarach; a z „chemią” – wiedzę o mechanizmach funkcjonowania. Odwołując się do teorii cech oraz psychologii społeczno-kognitywnej, możliwy staje się opis i wyjaśnianie funkcjonowania osobowości. Podstawowe wymiary osobowości w połączeniu z charakterystyczną adaptacją w postaci nabytych kompetencji, postaw, przekonań, celów, wartości, wyuczonych zachowań, ról społecznych itp. składają się na unikalne funkcjonowanie człowieka. Integracja tych podejść może zaowocować rozwojem jednej nauki dotyczącej ludzkiej natury.

J. Hettema w wykładzie pt. „Odwrotne podejście do osobowości (The Bottom-up Approach to Personality): wzbudzenie, wysiłek i aktywacja jako główne wymiary” przedstawił nowe podejście dotyczące biologicznych podstaw osobowości, akcentując trzy główne procesy leżące u podłoża zachowań: wzbudzenie, wysiłek i aktywację. Konstrukty te autor definiuje jako niezależne wymiary autonomicznej reaktywności, obserwowane u osoby w zetknięciu z problemem, np. w sytuacji rozwiązywania zadań. Jako procesy przetwarzania informacji mają one odniesienie do genetycznie uwarunkowanych różnic indywidualnych, łączących się z emocjonalnością i wolicjonalnością. Próby powiązania tych wymiarów z cechami nie dały jak dotąd satysfakcjonujących wyników.

Celem wykładu J. Strelaua było ukazanie miejsca pojęcia wzbudzenia lub aktywacji (*arousal*) w badaniach nad temperamentem. Wzbudzenie winno być traktowane jako hipotetyczny konstrukt, który odnosi się do energii wyzwolanej przez organizm, jako wypadkowa całej struktury i funkcjonowania specyficznych mechanizmów biorących udział w kontrolowaniu energetycznych komponentów reakcji, stanów i zachowania. Przedmiotem swych analiz autor uczynił energetyczne aspekty temperamentu, zwracając szczególną uwagę na związek między wzbudzeniem a aktywowalnością (*arousability*). Rozważając w tym kontekście różne wymiary osobowości (np. emocjonalność, aktywność, poszukiwanie wrażeń, impulsywność), podkreślił znaczenie koncepcji aktywowalności, która pozwala na syntezę wyników badań pochodzących z różnych paradygmatów badawczych nad temperamentem.

J. Asendorph z Uniwersytetu Humboldta w Berlinie skupił się pytaniu o możliwość wyróżnienia jakościowo różnych typów osobowości, w odróżnieniu od dominującego podejścia, polegającego na ustalaniu wymiarów osobowości. Efektem są ograniczenia poznawcze, podczas gdy poznanie osobowości w aspekcie typów miałoby wiele odniesień aplikacyjnych, np. w psychologii klinicznej. Relacjonował własne badania zmierzające do ustalenia uniwersalnych typów osobowości.

N. Brody (USA) wygłosił wykład na temat izomorficznych relacji między inteligencją a osobowością. Są wyraźne podobieństwa i różnice między nimi w zakresie zarówno pomiaru, taksonomii, długofalowych związków i uwarunkowań o charakterze genetycznym i środowiskowym. W różnych aspektach badania nad inteligencją są bardziej ugruntowane, mają lepsze podstawy w porównaniu z badaniami nad osobowością. Wydaje się, że pomiar inteligencji jest bardziej trafny niż pomiar osobowości, bo większa jest dostępność do bezpośrednich wskaźników intelektualnego funkcjonowania aniżeli ma to miejsce w przypadku badania osobowości, np. za pomocą skal typu samooceny. Pomimo różnic w metodach pomiaru, można badać korelacje pomiędzy różnymi aspektami inteligencji i osobowości; jest wiele obszarów, w których inteligencja i osobowość wykazują zbieżne i izomorficzne relacje.

P. Ackerman w wykładzie nt. „Osobowość, zespoły cech i inteligencji u dorosłych” zaprezentował nowe podejście do badania osobowości integrujące teorię cech, uzdolnień i inteligencji. Wymienił pięć ogólnych zespołów cech, obejmujących wzajemnie

skorelowane wymiary osobowości, uzdolnienia i zainteresowania korelujące pozytywnie bądź negatywnie z inteligencją skryzalizowaną i płynną. Poszczególne komponenty w ramach każdego zespołu wzmacniają się i warunkują wzajemnie, a wyrazem tego są istniejące między nimi korelacje. Na przykład zespół „Intellectual/Cultural” obejmuje charakterystyczne zaangażowanie intelektualne, intensywny wysiłek umysłowy, otwartość, zainteresowania artystyczne i badawcze, uzdolnienia werbalne i płynność.

Z uwagi na bogactwo programu konferencji i równoczesne wykłady w trzech miejscach – Collegium Novum, Collegium Medicum i Scena Wyspiańskiego PWST – nie sposób było uczestniczyć we wszystkich. Stąd pokrótce przedstawię tylko wybrane wystąpienia, odsyłając zainteresowane osoby do materiałów z konferencji, które z pewnością wkrótce się ukażą w serii „Personality Psychology in Europe”.

Ogólna tematyka sympozjów i sesji referatowych dotyczyła zagadnień takich, jak struktura osobowości; badania psychofizjologiczne; genetyka behawioralna; stałość i zmiana; energetyczne aspekty osobowości i poznania; osobowość, procesy poznawcze i inteligencja; dynamizmy osobowości; osobowość, zdrowie, radzenie sobie, zmiany zachowania, adaptacji do negatywnych zdarzeń; kognitywne, afektywne i osobowościowe determinanty uprzedzeń; osobowość w różnych kontekstach, takich jak praca, problemy społeczne, czas wolny, zachowania ekonomiczne.

Wśród referatów, które cieszyły się dużym zainteresowaniem, znalazł się z pewnością referat T. Pyszczynskiego na temat spojrzenia z perspektywy teorii opanowania trwogi na przesady i dyskryminowanie innych. Teoria opanowania trwogi utrzymuje, że przesady, dyskryminacja i stereotypy ostatecznie wywodzą się z lęku egzystencjalnego, który jest rezultatem świadomości nieodwracalności śmierci przy jednoczesnym instynktownym pragnieniu kontynuowania życia. Wrocie reakcje i stereotypowe postrzeganie innych jest efektem indywidualnego wysiłku podtrzymywania własnej samooceny i wiary we własny światopogląd. Przesady wydają się pochodną próby obrony wartości własnego światopoglądu przez dewaluowanie tych, którzy mu zagrażają, oraz postrzeganie innych w sposób stereotypowy, a także próby podniesienia poczucia własnej wartości przez dewaluowanie innych oraz przez identyfikację z grupą. Zgodnie z tą teorią przypominanie sobie o własnej śmiertelności prowadzi do bardziej pozytywnych reakcji wewnątrz grupy, a bardziej negatywnych wobec osób nie przynależących doń, nasilenia się stereotypowego myślenia, większej sympatii wobec tych, którzy myślą podobnie, a mniejszej do tych, którzy nie popierają uznawanych stereotypów, oraz silniejszej identyfikacji z własną grupą.

W interesującym referacie „Wzbudzenie jako kluczowe pojęcie w procesualnym podejściu do inteligencji” E. Nęcka przedstawił model obejmujący zdolności, pamięć i uwagę, który uwzględnia także czynniki niekognitywne, takie jak motywacja, osobowość i wzbudzenie. Jeśli zdolności wymagają mniej uwagi i pamięci, to poziom wzbudzenia jest niższy. Wzbudzenie jest kluczowym pojęciem w podejściu procesualnym do inteligencji. Zdolności sprowadzają się do rozwiązywania problemu w obrębie granic wzbudzenia, które są akceptowalne w danym momencie. Inteligencja może iść w parze z pamięcią i uwagą, jednak według podejścia procesualnego nie jest to związek konieczny.

D. Cervone przedstawił możliwości zastosowania i rozwoju teorii społeczno-kognitywnej w interpretacji takich zjawisk, jak spójność funkcjonowania osobowości w odmiennych sytuacjach oraz złożone mechanizmy poznawcze, które przyczyniają się do sukcesu w zakresie przewidywania uzależnień.

M. Eysenck w referacie pt. „Czteroczynnikowa teoria cechy lęku” przedstawił teorię, według której emocjonalne doświadczenie lęku zależy od czterech źródeł informacji, jakimi są: 1) bodźce z otoczenia, 2) własna aktywność fizjologiczna, 3) behawioralna aktywność, 4) procesy poznawcze zorientowane na przyszłość, jak np. troska o przyszłość. Bliski jest związek między fizjologicznymi a osobowościowymi wymiarami lęku. Jednostki, które mają wysoki poziom cechy lęku a niski poziom obronności, wyolbrzymiają zagrożenia i doświadczają wysokiego poziomu lęku. Osoby z niską cechą lęku, ale wysokim poziomem obronności (z tendencją do wypierania) mają skłonność do minimalizowania zagrożeń. Wyniki badań są w większości zgodne z założeniami teoretycznymi.

G. Matthews w wystąpieniu pt. „Inteligencja emocjonalna i podatność na doświadczanie stresu: krytyka”, odwołując się do definicji podanej przez Golemana, przedstawił istotę zależności między poziomem inteligencji emocjonalnej a emocjonalnym funkcjonowaniem człowieka. Badania przeprowadzone na podstawie założenia transakcyjnej teorii stresu pozwalają sformułować wiele uwag krytycznych pod adresem koncepcji inteligencji emocjonalnej. Stąd potrzeba dalszych prac nad zależnością między inteligencją emocjonalną a stresem. Zaprezentowano także nową, spełniającą wysokie standardy psychometryczne metodę do badania inteligencji emocjonalnej – Multifactor Emotional Intelligence Scale (MEIS).

Kilka referatów dotyczyło podstawowych wymiarów osobowości. W. Ruch w referacie „50 lat skal osobowości Eysencka: psychometryczne analizy porównawcze systemu PEN” dowodził, iż badania z okresu ostatniego półwiecza potwierdzają model 3 superczynników osobowości Eysencka. Badania przeprowadzone metodami MMQ, MPI, EPI-AB, EPQ-R i EPP (ostatnia metoda Eysencka – Eysenck Personality Profiler), potwierdzają istnienie 3 wymiarów, chociaż wymiar Psychotyzmu winien być przedmiotem dalszych badań.

F. De Fruyt i I. Mervielde byli autorami wykładu „Analizy behawioralno-genetyczne stałości i zmiany od dzieciństwa do adolescencji”. Badania nad stałością i zmianą osobowości u dzieci i młodzieży, prowadzone na bliźniętach za pomocą Hierarchicznego Inwentarza Osobowości dla Dzieci (HIPIC), który pozwala na ocenę w zakresie 5 wymiarów/dziedzin (Sumienność, Ekstrawersja, Emocjonalna stałość, Wyobraźnia i Życzliwość) ujawniają, że cechy te wykazują znaczącą stabilność, choć z wiekiem obniża się poziom Wyobraźni i Ekstrawersji.

M. Zuckerman i D. M. Kuhlman przedstawili fascynujące badania sześciu grup osób podejmujących ryzyko; u podłoża najbardziej ryzykownych zachowań (alkohol, narkotyki, seks, palenie) leży, jak się okazuje, poszukiwanie wrażeń. Sesje plakatowe, odbywające się na dwu kondygnacjach Collegium Novum, przyniosły dużą rozmaitość problemów szczegółowych. Program sesji posterowych obejmował szeroko rozumianą problematykę osobowości zarówno w sensie ogólnym, tj. struktury osobowości, jak i w sensie poszczególnych jej komponentów i relacji między nimi, np. procesy poznawcze, uczenia się, afektywne i związana z nimi emocjonalna regulacja – po koncepcję siebie i problematykę wartości, zdrowia i dobrego samopoczucia zarówno u osób dorosłych, jak i u dzieci, i młodzieży. Zakres i wszechstronność doniesień badawczych sprawiła, że sesje posterowe cieszyły się dużym zainteresowaniem, towarzyszyły im dyskusje i wymiana doświadczeń. Jak zwykle była to także okazja do wymiany publikacji oraz nawiązywania licznych kontaktów naukowych.

Odbyła się także dyskusja okrągłego stołu nt. „Osobowość w Europie i Ameryce Północnej: status bieżący i przyszłe trendy”,

w której pod przewodnictwem M. Peruginiego (W. Brytania) udział wzięli: P. Borkenau (Niemcy), D. Cervone (USA), B. De Raad (Holandia), D. Funder (USA), S. Hampson (W. Brytania), I. Merwielde (Belgia), J. Reykowski (Polska) i M. Snyder (USA). Analizowano tematy stanowiące przedmiot wielu badań oraz takie, których obecność na poziomie empirycznych dociekań jest znacznie słabiej zaznaczona. Zwrócono uwagę na potrzebę wymiany myśli, integracji i kooperacji uczonych uprawiających psychologię osobowości po obu stronach Atlantyku (w ślad za tym pomysłem szły propozycje organizacyjne). Na zakończenie konferencji odbyła się prezentacja nowych rozwiązań technologicznych przydatnych w uczeniu i studiowaniu psychologii oraz otwarcie zebranie członków Europejskiego Towarzystwa Psychologii Osobowości (EAPP).

Gdyby na podstawie referatów przedstawionych podczas Konferencji sądzić o stanie psychologii osobowości, to z pewnością daje się zauważyć dominacja psychologii poznawczej i teorii cech (Wielka Piątka), znacząca obecność badań nad temperamentem i genetyki behawioralnej czy tematyki uzdolnień, a także funkcjonowania osobowości w różnych kontekstach socjokulturowych. Można było natomiast odczuć brak psychologii fenomenologiczno-egzystencjalnej i humanistycznej czy badań prowadzonych w duchu narracyjnym.

Trzeba przyznać, że oprawa Konferencji była imponująca, czego przykładem może być raut w zabytkowej scenerii Collegium Maius, w strugach deszczu, za to przy dźwiękach *Czterech pór roku* Vivaldiego. Zabytki starego Krakowa, kopalnia soli w Wieliczce czy inne atrakcje turystyczne oraz imprezy towarzyszące, jak spektakl Sceny Plastycznej KUL nasycony treściami egzystencjalnymi, mogły wywrzeć duże wrażenie na gościach z zagranicy. Konferencji towarzyszyły kiermasze książek psychologicznych wydawców krajowych i zagranicznych. Całość dopełniała sprawna organizacja i sympatyczna obsługa, w czym zasługa komitetu organizacyjnego, z przewodniczącym prof. Andrzejem Eliaszem, oraz psychologów ze Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie i Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W pracach organizacyjnych pomagali studenci z charakterystycznym logo konferencji.

Maria Oleś

Katedra Psychologii Klinicznej i Osobowości KUL